

VAIDA ASAKAVIČIŪTĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

EGZISTENCINIO TIKĖJIMO SLĖPINYS KIERKEGAARD'O FILOSOFIJOJE

Mystery of Existential Faith in Kierkegaard's Philosophy

SUMMARY

The purpose of this article is to analyze the religious aspects of the philosophy of the pioneer existentialist, Soren Kierkegaard. Different aspects of authentic existential faith are raised and investigated in this article. The concept of faith, its ethical value and the impact on human lives are given the primary focus in the first part of this paper. Rejecting the classic and rationalistic ideas of Western philosophy, Kierkegaard declares that the highest spiritual development of the human personality is religious. This existence cannot be defined by the wording of an abstract and conceptual formulation but it is experienced and reflected individually. It is a life in faith in the presence of God. The second part of the paper is dedicated to the discussion about the inner faith mystery in order to highlight the mystery of faith as the unity of hope and love. The key emphasis is to show a close relationship between the mystery of faith and individual's authentic existence and his choice. From here stems the essential conclusion of the article that faith is the ultimate goal of a human's life and vocation. The authentic faith is a communion with God which enables an individual to discover himself and gives him an everlasting hope, helps him to love himself and others in a correct way. In Kierkegaard's philosophy existential faith does not reveal itself as a final concept, but remains as a mystery, which is lived out by an internal experience and a personal decision.

SANTRAUKA

Šis straipsnis skirtas egzistencinio mąstymo pirmtako Sørenio Kierkegaard'o filosofijos religinių aspektų analizei. Čia keliamas ir įvairiais aspektais nagrinėjamas autentiško egzistencinio tikėjimo klausimas. Pirmoje straipsnio dalyje daugiausia dėmesio skiriama tikėjimo sampratai, jo etinei vertei ir poveikiui, kurį daro asmenybės gyvenimui ir vertybinėms nuostatoms. Racionalistinė Vakarų klasikinė metafizika, vienašališkai sureikšmindama racionalų protą ir objektyvumą, atsainiai žvelgia į pamatines individualios žmogaus egzistencijos problemas ir ignoruoja pamatines religinės pasaulio sampratos nuostatas. Kierkegaard'as skelbia,

RAKTAŽODŽIAI: Simmelis, Nietzsche, Bergsonas, Dilthey'us, Klagesas, Spengleris, neklasikinė filosofija.

KEY WORDS: Simmel, Nietzsche, Bergson, Dilthey, Klages, Spengler, non-classical philosophy.

kad aukščiausia asmenybės dvasinio tobulėjimo pakopa yra *religinė*, kuri negali būti apibrėžiama abstrakčiomis formuluotėmis, bet išgyvenama ir patiriama individualiai, – tai gyvenimas tikėjimu Dievo akivaizdoje.

Antroji straipsnio dalis skirta aptarti vidinį tikėjimo slėpinį siekiant išryškinti tikėjimo kaip vilties ir meilės vienovę. Gvildenamas glaudus tikėjimo santykis su paties individo autentiška egzistencija, jo pasirinkimu. Iš čia kyla esminė straipsnio išvada, kad tikėjimas yra svarbiausias žmogaus gyvenimo tikslas ir pašaukimas. Kierkegaard'o filosofijoje egzistencinis tikėjimas neatsiskleidžia kaip galutinė koncepcija, bet lieka paslaptis, kuri išgyvenama vidine patirtimi ir asmenišku apsisprendimu.

TIKĖJIMAS KAIP VILTIES IR MEILĖS VIENOVĖ

Analizuojant požiūrį į tikėjimą Kierkegaard'o kūryboje, galima išvelgti filosofo nuostatas, kurios išryškina tikėjimo vilties ir meilės vienovę. Tyrinėtoja Sharon Krisher savo knygoje rašo: „Aš visiškai sutinku, kad Kierkegaard'o filosofijos branduolys yra koncentruotas ties tikėjimu, bet aš pastebiu intriguojantį ryšį, kurį filosofas nužymėjo tarp tikėjimo ir meilės. Norint suprasti tikėjimo gyvenimą, reikia suprasti meilės gyvenimą, ir atvirkščiai.“¹⁹ Požiūrį į tikėjimą kaip į viltį Kierkegaard'as ypač atskleidė ir pagrindė savo asmeniniuose dienoraščiuose²⁰. Tad pabandykime išsamiau panagrinėti, kaip tikėjimo gyvenime ir judesyje atsiskleidžia meilė ir viltis, nes tik šioje glaudžioje vienybėje galime kalbėti apie autentišką egzistencinį tikėjimą ir tik vilties ir meilės požiūriu visiškai išsiskleidžia Kierkegaard'o tikėjimo slėpinys.

Pirmiausia siekdami išryškinti tikėjimo ir vilties vienovę, turime atkreipti dėmesį į reikšmingą mąstytojo veikalą *Liga mirčiai*. Dėl nedidelės straipsnio apimties paminėsiu tik svarbiausius su mūsų tema susijusius aspektus. Neviltis šioje knygoje aptariama kaip nuodėmės pasekmė, tai sunki ir klatinga dvasios liga, kuri iškreipia žmogaus santykį su savimi, su kitais. Bet svarbiausia, neviltis rodo, kad yra stipriai pažeistas žmogaus

ontologinis santykis su Dievu. Kierkegaard'o nuostata vienareikšmiška – be tikėjimo neviltis visada bus pražūtinga, naikinanti žmogaus egzistenciją. Kodėl? Minėtame veikale viename iš skyrių Kierkegaard'as rašo: „Neviltis yra galimybės trūkumas.“ Ką tai reiškia? Kai žmogus nebemato jokios galimybės, jis nuvilia, nes išsigelbėjimas jam tampa jau nebeįmanomu dalyku. Tuomet, anot Kierkegaard'o, viską lemia, ar tas žmogus apsispręs tikėti į Dievą. „*Dievui viskas įmanoma*“, – šita nuostata yra viena svarbiausių egzistencinio tikėjimo pozicijų: „tai yra, amžinai teisinga ir teisinga kiekvieną akimirką“²¹. Tad nusivylimo akistatoje tikėjimo kova atsiskleidžia kaip beprotiška kova dėl galimybės, kuri yra nevilties priešnuodis. *Tikėjimas, kad Dievui viskas įmanoma, teikia žmogui galimybę, o galimybė reiškia viltį*. Tad šiame kontekste išryškėja svarbus tikėjimo judesio momentas: *tikėjimo aktas visada yra ir vilties aktas. Ten, kur tikėjimas, ten visada yra ir viltis*. Tikėjimas įžiebta viltį. „Šitaip ir kovojama. Ar kovotojas žus, priklauso tik nuo to, ar jis gaus galimybę; tai yra ar jis tikės.“²² Taigi galimybė kyla ne iš paties žmogaus, nes čia jis pripažįsta visišką resignaciją, bet iš Dievo, kuriam viskas įmanoma. Arba kitaip sakant, begalinė resignacija yra paskutinė pakopa, kada

žmogus pripažįsta neįmanomybę, po kurios eina tikėjimo judesys, visada esantis ir vilties judesiu. „Aš tikiu“ yra lygu „Aš viliuosiu“, kas iš visų jėgų žmogų kreipia į Dievą, į išgelbėjimą. Tai tikėjimo jėga ir galia. Nors tikintysis silpnas savo bejėgiškumu, bet galingas savo tikėjimu ir viltimi. Ta prasme tikėjimas be vilties nėra autentiškas tikėjimas. Tikėjimas Kierkegaard'ui – tai visiškas pasitikėjimas ir atsidavimas Dievo valiai. Išbandymų akivaizdoje „tikėti reiškia suprasti, kad, žmogiškai žiūrint, tai tavo galas, ir vis dėlto tikėti galimybe. Tikėti, kad Dievui viskas įmanoma. Tuomet Dievas ateina ir padeda nelauktai, stebuklingai, pasirodo dieviška pagalba.“²³ Vadinas, nesuklysimė teigdami, kad *Abraomas, Tikėjimo riteris, yra ir Vilties riteris, jo tikėjimo kova yra ir vilties kova*. Abraomas septyniadesimt metų ištikimai laukė pažadėto sūnaus. Kai matė, kad žmona Sara akyse seno, jis nesielvartavo, bet tikėjo galimybe ir vylėsi Dievo pažadu apie palikuonį. Todėl neįmanoma tapo įmanoma. Jis „nežūva“, bet išsaugo jaunystę ir kartu su Sara sulaukia „pažado vaiko“. Jo viltis neužgeso, ir kai Dievas jam siunčia išbandymą paaukoti mylimąjį sūnų Izaoką, jis suvokia neišvengiamą savo sūnaus žūtį, kurios akivaizdoje Dievo pažadas atrodo tik paikystė. Bet Abraomas širdyje neabejojo – jis vylėsi, jis tikėjo. Šiuo požiūriu tikėjimas yra stebuklas, dėl kurio Abraomui buvo sugrąžintas sūnus Izaokas, Jobui – visa, ką jis turėjo, ir dar daugiau. Taip ir mes dėl tikėjimo turime viltį atgauti visa, ką, atrodo, negrįžtamai praradome, turime viltį susikurti naują gyvenimą.

Dabar paanalizuokime kitą svarbų tikėjimo ir meilės gyvenimo tapatumą.

Veikale *Meilės darbai* Kierkegaard'as rašo, jog per meilę, per Dievui sakymą „Tu“ įžengiame į religijos plotmę. Tad Kierkegaard'o mąstyme egzistencinis tikėjimas yra asmeninis susitikimas Aš – Tu. Kaip taikliai pastebi Buberis, „kai sako „jis tiki“, tai reiškia „jis susitinka“²⁴. Tad tikėdamas žmogus „įeina“ į absoliutų, tiesioginį santykį su Absoliutu. Šis santykis labai asmeniškias, neišsakomas žodžiais, jame tik galima būti. „Kierkegaard'o nuomone, žmogaus specifinis požymis ne protas, o būtent šis santykis su Dievu.“²⁵ Tai Dievo artumas, kuris paliečia žmogaus sielą, širdį. Todėl kalbant apie šią Dievo ir žmogaus vidinę bendrystę, iškyla neatsiejamas tikėjimo ir meilės ryšys. *Tikėjimo judesys visada yra ir meilės judesys Dievo link*. Pačiam Kierkegaard'ui suvokimas, kad Dievas yra Meilė, kad Jis myli žmogų ir nori būti mylimas, buvo tikėjimą gaivinantis šaltinis. Meilės atžvilgiu tikėjimas atsiskleidžia kaip aukščiausia žmogaus aistra, ir tai yra meilės aistra Dievui.

Žavėdamasis besąlygiška ir nesuvokiama Dievo meile, danų mąstytojas skelbia, kad svarbiausia krikščioniškajame gyvenime yra ne darbai, o meilė, kuri turi pasirodyti per mūsų darbus. Žmogaus meilę ir ištikimybę Dievui labiausiai išreiškia paklusnumas ir pasiaukojimas. Šios aukos viršūnę regime tuomet, kai Abraomas sutinka iš meilės Dievui paaukoti savo vienintelį mylimą sūnų Izaoką. Nors Abraomas labai mylėjo sūnų, bet jis dar labiau mylėjo Dievą ir sutiko paaukoti tai, kas brangiausia. Šiame apsisprendime atsiskleidžia Abraomo tikėjimo kova, kaip ir meilės kova. Todėl Abraomas vertai tampa ir Meilės riteriu.

Dar reikėtų glaustai patyrinti, kaip meilė Dievui atveria kelią į naują meilės supratimą. Teisingai ir pagrįstai galime teigti, kad „Kierkegaard'o klausimas „*Kaip aš turiu gyventi*“ yra tolygus klausimui „*Kaip aš turiu mylėti*“²⁶. Veikale *Meilės darbai* analizuodamas meilės fenomeno, danų filosofas rašo, jog pasaulio išmintis galvoja, kad meilė – tai bendrystė tarp *žmogaus – žmogaus*. Krikščionybė moko, kad meilė yra bendrystė tarp *žmogaus – Dievo – žmogaus*. Dievas turi būti viduryje, nes tik Jo dėka įmanomas tikrasis santykis tarp žmonių. Dievą reikia statyti į vidurį²⁷. Vadinasi, krikščioniškoji meilė turi dvi svarbiausias sritis – meilę Dievui ir meilę artimui. Jos neperskiriamos ir neatskiriamos, žmogus negali tinkamai mylėti nei savęs, nei artimo, jeigu tarp jų santykiyje nėra Dievo. Kaip tvirtina Marcelis, didžioji dalis žmonių – tai masės, kurios negali patirti meilės slėpinio. Visuomenės degradacija kyla iš vis labiau augančių, neteisingų, egoistinių dominavimo santykių, kurie paremti ne buvimu, bet turėjimu²⁸. Tai neteisinga meilė, kuri parodo žmogaus savimeilę, kai artimas naudojamas kaip priemonė siekti tikslų.

Krisher, analizuodama egzistencinių „pakopų teoriją“, išvalgiai pažymi, kad trys Kierkegaard'o gyvenimo pakopos (estetinė, etinė ir religinė), nurodydamos, kaip keičiasi, tobulėja žmogus ir jo gyvenimo formos, atitinkamai yra ir *meilės pakopos*, kurios atskleidžia, kaip kinta, tobulėja meilės formos. Vadinasi, religinėje pakopoje meilė pasiekia savo kulminaciją, žmogus dėl Dievo meilės įstengia mylėti save ir artimą teisingu būdu²⁹. Todėl tas, kuris myli Dievą, yra

iš visų didžiausias, nes Dievo meilė apsigyvena jame.

Apibendrinti egzistencinio tikėjimo sampratą Kierkegaard'o filosofijoje nėra lengva. Juk apibendrinimas visada krypsta į schemas, standartus, visuotinumą, ko pats mąstytojas vengė ir kritikavo. Kierkegaard'as nuolat pabrėžia kalbėjimo apie tikėjimą negalimybę. Pats tikėjimo judesys nėra išsakomas žodžiais, nes žodžiui trūksta egzistencinės galios. Tyla, kurioje skleidžiasi ir į kurią atsiremia tikėjimas, yra svarbiausia. Todėl danų filosofas savo tekstuose prabyla apie tikėjimą kaip paslaptį, kaip vidujai išgyvenamą patirtį. Gabrielius Marcelis, kuris brendo panašioje kaip Kierkegaard'as dvasinėje situacijoje, taikliai rašo: „Paslaptis įtraukia visą žmogų, apima visą unikalį jo egzistenciją. Visos esminės egzistencinės tiesos yra ne problemos, o paslaptys. Kada norime suprasti, kas yra laisvė, meilė, gyvenimo prasmė, tikėjimas ir Dievas, šių dalykų atžvilgu negalime užimti jokios objektyvios, atitrūkusios nuo mūsų gyvenimo pozicijos.“³⁰ Vadinasi, paslaptys reikalauja angažuoto viso asmenybės atsako ir apsisprendimo. Todėl tikėjimas Kierkegaard'ui yra ne problema, kurią reikia išspręsti, o paslaptis. Tai vidujybės tiesa. Tiesa, kurią reikia ne žinoti, bet ją išgyventi ir perimti: *ką ši tiesa reiškia man*. Kierkegaard'as, siekdamas įvesti skaitytoją į tikėjimo slėpinį patirtį, naudoja netiesioginę komunikaciją, kuri padėtų individui pasiekti asmeninį santykį su Tiesa. Knygoje *Baimė ir drebėjimas* tikėjimui atskleisti jis pasitelkia Abraomo pasakojimą. Jis, Dievo išrinktasis, garbusis Tikėjimo tėvas – Tikėjimo, Vilties ir

Meilės riteris – pirmasis paliudijo didžiulę tikėjimo, vilties ir meilės aistrą. „Jis buvo visų didžiausias“, – rašo danų filosofas, – didis tuo tikėjimu, kurio stiprybė yra bejėgiškumas <...>, didis ta viltimi, kurios pavidalas yra beprotybė, didis ta meile, kuri yra savęs nekentimas“³¹ ir visko išsižadėjimas.

Kierkegaard'as kviečia skaitytoją ne vien protu, bet ir širdimi įsigilinti į Abraomo istoriją ir eiti kartu jo tikėjimo kelionę. Todėl Kierkegaard'o filosofinių tekstų skaitymas nėra grynai techninis procesas. Kaip pažymi Sodeika, Kierkegaard'as reikalingas kitokio skaitymo būdo, nei mes esame įpratę, o būtent – egzistencinio skaitymo. Todėl jo tekstuose reikia *buvoti*, t. y. atsisakyti vien teorinio, objektyvaus tiriamojo žvilgsnio. Kierkegaard'ui pirmiausia rūpėjo, kad jo tekstai keistų skaitytojų gyvenimą. „Priversti žmogų įgyti nuomonę, įsitikimą, tikėjimą – šito aš negaliu, – rašo danų filosofas, – tačiau viena galiu – priversti jį atkreipti dėmesį.“³² Todėl, žvelgdami į Abraomą, kartu įsijaučiame į jo egzis-

tencinę būseną; kelionę prie Morijos kalno, laukimą, įtampą, kančią, tylą ir... iškelto nužudymui peilio judesį. Visa tai skaitytoją sukrečia, paliečia ir įveda į tikėjimo tikrovę, kviečia klausti: *kokią prasmę tai turi man*. Klausimas suteikia galimybę išgyventi savyje tikėjimo paslaptį ir... atsiverti susitikimui su Dievu.

Tad kas yra tikėjimas, Kierkegaard'as nepateikia vienareikšmio atsakymo. Apie tikėjimą galima kalbėti tik jį išgyvenant egzistenciškai. Tikėjimas Kierkegaard'o filosofijoje lieka paslaptis, į kurią kiekvienas skaitytojas savo širdyje turi surasti savo atsakymą, ir šį atsakymą galima išgyventi tik įvykdžius pasirinkimą – žengus žingsnį Dievo link. Juk tikėjime svarbu santykis, kuriame dalyvauja tik „aš“ ir Dievas, tai asmeniškąs apsisprendimas – individualus judesys – vilties ir meilės judesys Dievo link. Laimingas galintis atlikti tikėjimo judesius, jis daro stebuklus, – rašo danų filosofas, ir prisipažįsta: aš ieškau tokių žmonių, aš jais žaviuosi. Tai žmonės, nešiojantys didžiausią turtą – tikėjimo brangakmenį.

IŠVADOS

Įvairiais aspektais išnagrinėję Kierkegaard'o požiūrį į tikėjimą galime teigti, kad autentiškas tikėjimas – glaudus individo santykis su Dievu – yra vienas pamatinių jo filosofijoje keliamų klausimų, kuris glaudžiai siejosi su paties mąstytojo asmeniniais išgyvenimais. Kierkegaard'as, neklasikinės gyvenimo filosofijos atstovas, savo religinėmis idėjomis ir krikščioniškojo mąstymo nuostatomis sukyla prieš racionalistinę Vakarų klasikinę metafizinę filosofiją, kuri

ignoruoja svarbiausias individualios žmogaus egzistencijos problemas ir pamatinę gyvenimo tiesą – tikėjimą ir Dievą. Filosofas skelbia, jog aukščiausia gyvenimo pakopa yra religinė – tai gyvenimas tikėjimu, ir toks gyvenimas negali būti apibrėžiamas abstrakčiomis formuluotėmis, bet išgyvenamas individualiai, tai vidinė patirtis, buvimas Dievo akivaizdoje. Kierkegaard'ui Dievas nėra abstrakti idėja, kaip klasikinėje metafizinėje filosofijoje, bet Asmuo. Jis racio-

naliai neapibrėžiamas ir neįrodomas, bet vidujai patiriamas.

Kierkegaard'o filosofijoje analizuojant egzistencinio tikėjimo gyvenimo slėpinį, išryškėja tikėjimo kaip vilties ir meilės vienovė. Tikėjimo ir meilės ryšys skleidžiasi asmeniniame santykiyje tarp žmogaus ir Dievo asmens, kuris yra Meilė. Tad tikėjimo gyvenimas įvardijamas kaip meilės gyvenimas. O tikėjimo ir vilties neatsiejamas ryšys skleidžiasi išgyvenant išbandymus, nusivylimą, nevilgtį, tvirtai tikint, kad Dievui viskas įmanoma.

Ir pagaliau į klausimą, kas yra tikėjimas, Kierkegaard'as nepateikia viena-reikšmiško atsakymo. Jo filosofijoje egzistencinis tikėjimas neatsiskleidžia kaip galutinė koncepcija, bet lieka paslaptis:

tikėjimas – tai vidujybės tiesa, kurią reikia ne žinoti, o patirti, išgyventi. Siekdamas atskleisti tikėjimo slėpinį, Kierkegaard'as naudoja netiesioginę komunikaciją – Abraomo pasakojimą, kuris yra Tikėjimo Vilties ir Meilės Riteris, o jo tikėjimo kova atsiskleidžia kartu kaip vilties ir meilės kova.

Iš čia kyla esminė išvada, kad tikėjimas yra svarbiausias žmogaus gyvenimo tikslas ir pašaukimas, tai aukščiausia vertybė, laisvos valios aktas ir autentiškos tikrovės sąlyga. Tikėjimas yra glaudžiai susijęs su paties individo egzistencija, jo gyvenimiška pozicija. Tai bendrystė su Dievu, per kurią individas atranda save, turi nepalaužiamą viltį, sugeba teisingai mylėti save ir kitus.

Literatūra ir nuorodos

- ¹⁹ Sharon Krisher, *Kierkegaard on Faith and Love*. New York, Cambridge: University press, 2009, p. 5.
- ²⁰ Louis P. Pojman, *Kierkegaard on faith and freedom*. Neherlands: Kluwer Academic Publishers, 1990, p. 47.
- ²¹ Plg. Jolita Adomėnienė, *Įvadas*, p. 70.
- ²² Sørenas Kierkegaardas, *Liga mirčiai*, p. 71.
- ²³ Ten pat, p. 72.
- ²⁴ Martin Buber, *Dialogo principas II. Dialogas. Klausimas pavieniui. Tarpžmogiškumo pradai*. Iš vokiečių k. vertė T. Sodeika. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001, p. 199.
- ²⁵ Plg. Jolita Adomėnienė, *Įvadas*, p. 47.
- ²⁶ Sharon Krisher, *Kierkegaard on Faith and Love*, p. 7.
- ²⁷ Dan Anthony Storms. Commentary on Kierkegaard. *Works of Love*. Prieiga per internetą: <<http://sorenkierkegaard.org/works-of-love.html>>.
- ²⁸ Plg. Gabriel Marcel, *Man Against Mass Society*. Translator G. S. Fraser. Lanham: University Press of America, 1985.
- ²⁹ Pgl. Sharon Krisher, *Kierkegaard on Faith and Love*.
- ³⁰ Bronius Kuzmickas, Tikėjimas kaip egzistencija: S. Kierkegaardas ir G. Marcelis. *Egzistencijos paradoksai: Kierkegaard'o filosofijos interpretacijos*, p. 164–165.
- ³¹ Plg. Søren Kierkegaard, *Baimė ir drebėjimas*, p. 67.
- ³² Sørenas Kierkegaardas, *Požiūris į mano autorinę veiklą*, p. 74–75.